

Jurgita Kristina Pačkauskienė

Vilniaus dailės akademija

Vilniaus šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinių XIX a. I p. antkapiniai paminklai: tipai ir dekoras

Straipsnis parengtas 2020–2022 m. Vilniaus senosiose kapinėse vykdytų lauko tyrimų, finansuotų Europos socialinio fondo lėšomis¹, pagrindu. Formos ir dekoru aspektu aptariami tipologiškai reti ir unikalaus dekoru XIX a. I p. Vilniaus šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinių antkapiniai paminklai. Straipsnis tęsia Šv. Eufrosinijos kapinių paminklus tyrinėjusio Edmundo Małachowicziaus pradėtą darbą, jame praplečiamos ir patikslinamos tyrėjo išvados apie stačiatikių kapinių paminklus. Straipsnio objektas – granitinių riedulių ir iš ketaus lietuvių antkapinių paminklų tipai ir dekoras XIX a. I p. Vilniaus šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinėse. Tikslas – išanalizuoti XIX a. I p. Vilniaus šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinių granitinių riedulių ir iš ketaus lietuvių antkapinių paminklų tipus ir puošybą, tyrimo objektą aptariant kitų senųjų Vilniaus kapinių antkapinių paminklų kontekste.

Reikšminiai žodžiai: Vilniaus šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinės, XIX a. I p. antkapinis paminklas, šriftas, ikonografija, dekoras

Vilniaus Šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinės² įsteigtos apie XIX a. pradžią³. Seniausi kapinių paminklų aprašymai siekia XIX a. II pusę. XIX a. 6 deš. šias kapines aplankė Adomas Honoris Kirkoras, vėliau savo knygoje „Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes“ paminėjęs septynis čia

¹ Pagal priemonę Nr. 09.3.3 LMT K 712 „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“.

² Šiuo metu kapinių pavadinimas sutrumpintas – Vilniaus stačiatikių kapinės, tačiau dėl didesnio aiškumo straipsnyje paliekamas istorinis jų pavadinimas.

³ Šaltiniuose nurodomos kelios kapinių įsteigimo datos: 1796, 1808 ir 1815 (Wykazy parafialne, 1939 m., Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 605, ap. 12, b. 1770, l. 1. Vida Girininkienė kapinių įkūrimo data laiko 1808-uosius, kai gubernijos sekretorius Petras Kliučevskis gavo leidimą aptverti už Aušros vartų esantį plotą, kur jau seniau laidoti stačiatikiai (Girininkienė (2004), 137).

palaidotus vilniečius ir jų antkapinius paminklus.⁴ XIX a. 9 deš. pradžioje visų Vilniuje palaidotų stačiatikių antkapinių paminklų epigrafus nurašė ir 1892 m. publikavo Vilniaus dvasinės seminarijos rektorius archimandritas Nikodimas Sokolovas (Никодим Соколов, 1835–1902).⁵ Kruopš-tus, bet, reikia pastebėti, ne visada tikslus N. Sokolovo darbas šiam ty-rimui reikšmingas dėl užfiksuotų šiandien jau dažnai nebeįskaitomų antkapinių paminklų epitafijų ir pastabų apie paminklo spalvą, naudotą medžiagą ar kokią nors, sudarytojo nuomone, reikšmingą antkapio savy-bę. Kunigas Levas Savickis (Лев Савицкий, 1902–1978) glaustai aprašė XX a. 2–4 deš. vykdytus kapinių tvarkymo ir paminklų atnaujinimo dar-bus⁶, smarkiai pakeitusius kapinių ir jose buvusių senųjų paminklų bei kapaviėčių įrangos vaizdą. Vida Girininkienė parašė glaustą archyviniais šaltiniais grįstą Vilniaus stačiatikių, tarp jų ir Šv. Eufrosinijos, kapinių istoriją.⁷ Germanas Šlevys šią istoriją pratęsė, papildė religinės bendruo-menės gyvenimo aktualijomis.⁸

Kapinėse išliko daug XIX a. Vilniuje gamintų ir iš svetur parvežtų antkapinių paminklų, tarp jų ir labai retų Vilniaus, Lietuvos ir net kai-myninių šalių sepulkralinės kultūros kontekste. Šiame straipsnyje apsi-ribojama ankstyviausiuoju Lietuvos užmiesčio kapinių formavimosi lai-kotarpiu, sutampančiu su romantizmo laikotarpiu Lietuvoje, t. y. XIX a. I p., tiksliau – nuo XIX a. 2 deš., kai, tikėtina, buvo pastatyti pirmieji ant-kapiniai paminklai iš patvarių medžiagų, iki lūžio, 1863-ųjų.⁹ Po 1863–1864 m. sukilimo ant vienos iš kapinių kalvų palaidojus jo metu žuvusios caro armijos karius, Šv. Eufrosinijos kapinės tapo ne tik mirusiųjų poilsio, gyvųjų maldos bei apmąstymų vieta, bet ir imperinės ideologijos reiški-mosi zona. Posukiliminiu laiku Vilniuje smarkiai padaugėjo nevietinės kilmės rusakalbių valdininkų, pradėjo veikti geležinkelio vėžė, jungianti

⁴ Kirkor (1856), 198, 199.

⁵ Соколов (1892).

⁶ Савицкий (1938).

⁷ Girininkienė (2004), 134–141.

⁸ Шлевис (2006), 60–70.

⁹ Paminklas nebūtinai būdavo pastatomas netrukus po mirties, todėl jo datavimas, remiantis mirties data, visada apytikris.

Vilnių su Varšuva ir Sankt Peterburgu, t. y. arčiausiai Vilniaus esančiais pramonės, mokslo, meno, mados ir inovacijų centrais. Keitėsi ir Vilniaus stačiatikių kapinių vaizdas: daugėjo atvežtinių paminklų, atsirado centrinėms Rusijos gubernijoms būdingos paminklų formos, rusiško ir neobizantiškojo dekoru pavyzdžių. Taigi pasirinktas XIX a. I p. (ikisukiliminių) laikotarpis sietinas su vietinių tradicijų, vilnietiškos amatininkystės dominavimu kapinėse ir itin retai pasitaikančiais, dažniausiai vienietiniais įvežtiniais paminklais. Įvežtiniu paminklu laikomi visi ne Vilniaus krašto meistrų sukurtieji paminklai.

Straipsnyje aptariami tik atviroje erdvėje įrengti, t. y. iki šiol lauke tebestovintys, paminklai. Į tyrimo lauką nepateko XIX a. kapinėse dominavę, bet dėl medžiagos trapumo neišlikę mediniai kryžiai ir kiti laiko ar kitų aplinkybių sunaikinti paminklai. Neaptariami ir vieni seniausių, t. y. iš keraminių plytų sumūryti kvadratinio plano stulpo su stogeliu, statinių. Šie antkapiniai paminklai neturėjo jokių puošybinių elementų, jų yra beveik visose istorinėse Vilniaus kapinėse, t. y. Vilniaus Rasų, Bernardinų ir Šv. Eufrosinijos. Aptariant Vilniaus stačiatikių kapinėms būdingų ir išskirtinių antkapinių paminklų formas ir dekorą, atspirties tašku pasirinktos vienintelio šių kapinių paminklus tyrusio lenkų architekto ir paveldosaugininko Edmundo Małachowicziaus (1925–2015) pastabos.¹⁰ Savo studijoje jis pateikia dvi išvadas, kurios nebuvo pagrįstos:

1. Vilniaus šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinės iš kitų Vilniaus kapinių išsiskiria iš ketaus lietuvių antkapinių paminklų gausa ir formų įvairove.
2. Stačiatikių kapinėse labai daug XIX a. 3–7 deš. statytų akmeninių paminklų-riedulių, kurie nuo katalikiškųjų skiriasi tik kiriliniiais įrašais.¹¹

Straipsnyje tęsiamas E. Małachowicziaus pradėtas tiriamasis darbas. Siekiama praplėsti, patvirtinti arba paneigti čia paminėtas tyrėjo tezes, remiantis straipsnio autorės 2020–2022 m. Vilniaus senosiose kapinėse

¹⁰ Małachowicz (1991), 446–455.

¹¹ *Ibid.*, 450, 447.

vykdytų lauko tyrimų duomenimis ir lyginamąja Lietuvos, Lenkijos ir Latvijos stačiatikių kapinių medžiaga.¹²

Stripsnio objektas – granitinių riedulių ir iš ketaus lietuvių antkapinių paminklų tipai ir dekoras XIX a. I p. Vilniaus šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinėse.

Tikslas – išanalizuoti XIX a. I p. Vilniaus šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinių granitinių riedulių ir iš ketaus lietuvių antkapinių paminklų tipus ir puošybą, tyrimo objektą aptariant kitų senųjų Vilniaus kapinių antkapinių paminklų kontekste.

Iš ketaus lietuvių paminklai

Iliustruodamas savo teiginį apie ketaus paminklų įvairovę, E. Małachowiczius monografijoje publikavo vien Vilniaus šv. Eufrosinijos kapinių ketaus paminklų nuotraukas ir brėžinius: ornamentuotos plokštės, sarkofago, cipo tipo paminklų ir dviejų kolonų (nuskeltos kolonos su atremtu kryžiumi ir kolonos su urna).¹³ 2020–2022 m. lauko tyrimų Šv. Eufrosinijos kapinėse metu paaiškėjo, kad visi minėti paminklai pagal juose išlikusius įrašus datuoti XIX a. I puse. XIX a. I p. antkapinių ketaus paminklų šiose kapinėse sąrašą dar būtų galima papildyti Jokimui Chreptavičiui priklausiusioje Vyšniavo liejykloje (dab. Baltarusija) lietomis gulsčiomis neornamentuotomis ketaus plokštėmis su statmenai į jas įstatytais ketaus kryžiais (stačiatikių kapinėse išliko tik vieno kryžiaus stiebo dalis su liejyklos signatūra *Wiszniew*).¹⁴ Kryžiaus su plokšte tipo paminklai nėra išskirtiniai, jų yra ir kitose Vilniaus ir Vilniaus apskrities senosiose katalikiškose kapinėse¹⁵, kuklus tokių paminklų ornamentas jau buvo aprašytas¹⁶. Lyginant XIX a. I p. iš ketaus lietuvių paminklų tipologinę įvairo-

¹² Žvalgomieji tyrimai vykdyti Latvijos (Rygos, Daugpilio, Liepojos, Rezeknės) ir Lenkijos (Varšuvos, Balstogės, Supraslio) senosiose kapinėse.

¹³ Małachowicz (1991), 449–451. Ketaus paminklų įvairovę stačiatikių kapinėse pastebėjo ir Marija Miknevičiūtė (Miknevičiūtė (2000), 38).

¹⁴ Dvarininko Ivano Kossobudskio † 1845 antkapinė plokštė su kryžiumi. Apie Vyšniavo liejyklą ir jos gaminių asortimentą žr. Pačkauskienė (2016), 72–75.

¹⁵ Pvz., Vilniaus Rasų, Bernardinų, Eišiškių, Rykantų šventoriaus kapinėse.

¹⁶ Pačkauskienė (2016), 73–74.

vę senosiose Vilniaus kapinėse, reikia pasakyti, kad Rasų kapinėse yra tik dviejų tipų ketaus paminklai – kryžiai ir kryžiai su plokštėmis, o Vilniaus Bernardinų kapinėse, be minėtų kryžių, esama ir Lietuvoje gana retų paminklų – antikines koplytėles primenančių iš ketaus lietuvių stelių.¹⁷ Suskaičiavus visus senosiose Vilniaus kapinėse XIX a. I p. priskirtinus iš ketaus lietus antkapinius paminklus, paaiškėjo, kad Šv. Eufrosinijos kapinėse yra didžiausia kiekybinė ir tipologinė sepulkralinių ketaus liejinių įvairovė¹⁸, t. y. 9 paminklai (plokštė, sarkofagas, 2 cipai, 2 kolonos, 3 kryžiai su plokštėmis), Vilniaus Rasų kapinėse – 6 paminklai (įvairių stilistikų kryžiai ir kryžiai su plokšte), Vilniaus Bernardinų – 4 (2 kryžiai ir 2 stelos). Toliau formos ir dekoru aspektu aptariamieji tik ornamentuoti XIX a. I p. iš ketaus lieti antkapiniai paminklai, t. y. ornamentuota plokštė, sarkofagas ir cipai. Nuošalyje paliekami jau aptarti kryžiai su plokštėmis ir kita plačiau tiramu antkapinio paminklo forma – kolona su urna. Nors iš ketaus išlieta kolona su urna yra vienintelis šio tipo ketaus paminklas Vilniuje, analogiškų liejinių galima pamatyti Eišiškių šventoriaus ir Varšuvos Povonczkų kapinėse, o panašus XIX a. I p. priskirtinas „nulaužtos“ kolonos tipo iš ketaus lietas paminklas tebestovi Aukštadvario kapinėse. Vienintelis šio paminklo dekoru elementas – rožių girlianda, išlieta atskirai ir pritvirtinta kolonos viršutinėje dalyje. Kito minėto XIX a. I p. priskirtino Šv. Eufrosinijos kapinėse esančio paminklo – į nuskilusios kolonos liekanas atremto kryžiaus kompozicijos – neteko matyti nei Lietuvos, nei kaimyninių šalių kapinėse. Šis paminklas toliau neanalizuojamas dėl lyginamosios medžiagos trūkumo, anonimiškumo (neiškilo memorialinis įrašas, nėra gamintojo ženklų), o svarbiausia – liejinys neturi jokių puošybinių elementų.¹⁹

¹⁷ Straipsnio autorei žinomos dvi analogiškos stelos Panevėžio katedros šventoriuje ir Aukštadvario kapinėse. Vakarų Europoje šio tipo paminklai dažnai vadinami edikulomis (iš lot. *aedicula* – namelis).

¹⁸ Čia analizuojami tik išlikę XIX a. I p. paminklai, t. y. neskaičiuojamos neišlikusių ketaus kryžių žymės akmeniniuose postamentuose.

¹⁹ Apie šį paminklą rašyta, nuotrauka publikuota: Pačkauskienė (2016), 110, 207.

Ornamentuota plokštė

Seniausias antkapinis paminklas, tiksliau – jo dalis, Vilniaus stačiatikių kapinėse yra iš ketaus lieta, ornamentuota plokštė. Ji, beje, yra ir seniausias eksterjerui skirtas iš ketaus išlietas antkapinis paminklas Lietuvoje.²⁰ Pulkininko Pavelo Bibikovo (Павель Гавриловъ Бибииковъ, † 1812) antkapio dalis – ketaus plokštė – į Šv. Eufrosinijos kapines buvo perkelta iš stačiatikių kapinių Vingyje²¹, kur ji buvo įrengta šalia generalgubernatorienės Natalijos Repninios mauzoliejaus-koplyčios²². Plokštė galėjo būti išlieta Sankt Peterburge ar kitur Rusijoje, kur meniniai ketaus dirbiniai lieti jau XVIII a., bet galbūt ir artimajame Vyšniave.²³

P. Bibikovo paminklas – gana didelė (131 × 73 cm) stačiakampė plokštė-epitafija, iš visų kitų Lietuvoje esančių antkapinių ketaus plokščių išsiskirianti gana gausiu dekoru (1 pav.). Centrinė jos dalis skirta tekstui: „Полковникъ / Павель Гавриловъ / БИБИКОВЪ / убитый в Сраженіи / при Вильнѣ въ 1812. Году.“²⁴ Virš epigrafo išlietas aštuonių galų²⁵, t. y. ortodoksų, kryžius, plokštės kampuose – dvisparnių angelų galvučių reljefai²⁶ (tikėtina, kad už jų būta ir rozečių reljefų, kurie perkeliant plokštę prarasti), apačioje – vainikas. Pavyzdžiui, katalikiškoje Lietuvos kapinėse iš ketaus liėtų plokščių dekoras paprastai apsiriboja profiliuotu apvadu, rozetėmis plokštės kampuose, itin retai – ir *memento mori* emblema.²⁷

²⁰ Taip teigti leidžia 2008–2015 m. straipsnio autorės vykdyti antkapinių ketaus kryžių tyrimai.

²¹ N. Sokolovas XIX a. paskutiniiais deš. ją užfiksavo Vingio kapinėse, o 1938 m. L. Savickio darytame iš ketaus liėtų paminklų sąrašė plokštė neminima, todėl į Šv. Eufrosinijos kapines ji turbūt pateko apie 1948 m., naikinant Vingio kapines (Соколов, (1892), 91; Савицкий (1938), 29–31).

²² Соколов (1892), 91.

²³ Taip mano ir E. Małachowiczius. Małachowicz (1991), 448.

²⁴ Pulkininkas / Pavelas Gavrilovas Bibikovas / žuvęs Mūšyje / prie Vilniaus 1812. Metais.

²⁵ Stačiatikių terminijoje lotyniškų proporcijų kryžius su dviem papildomomis perkryžomis vadinamas 8 galų kryžiumi, su viena papildoma perkryža – 6 galų, vienkryžmis (lotyniškas) – 4 galų kryžiumi. Visos kryžių variacijos Stačiatikių bažnyčioje gerbiamos vienodai.

²⁶ Labai panašūs dvisparnių serafimų reljefai yra akmeninėje Antano ir Anastazijos Bragų epitafijoje (po 1580 m.) Vilniaus Švč. Trejybės (bazilijonų) bažnyčioje.

²⁷ Straipsnio autorei žinomos kelios plokštės su kaukolės reljefu Lietuvos kapinėse ir vienintelė Vilniuje. Tai Marijos Hornovskos (1797–1853) antkapinio paminklo dalis Bernardinų kapinėse.

1. Pavelo Bibikovo antkapinė plokštė, Jurgitos Kristinos Pačkauskienės nuotr., 2020

Epigrafas ir kiti P. Bibikovo epitafinės plokštės vizualūs elementai komponuojami panašiai kaip knygos tituliniam lape – simetriškai vertikaliai ašiai. Simetrinė kompozicija antkapinių paminklų epigrafuose ir dekore išliko vyraujanti iki pat XX a., kai Vilniaus kapinėse atsirado modernio, vėliau ir funkcionalizmo estetikos atšvaitų. P. Bibikovo antkapinės plokštės reljefuose galima įžvelgti sepulkralinės estetikos slinktį nuo sakralinės link pasaulietinės: angelų galvutės ir kryžius priskirtini barokiniam paminklams būdingam religiniam „repertuarui“, tačiau epitafiga ir savo turiniu (nėra jokių religingumo elementų, tik būtiniausia informacija), ir forma (naudojami ne stačiatikių paminklams iki tol įprasti sakraliosios bažnytinės slavų kalbos, o pasaulietiniai rašmenys²⁸) jau yra klasicizmo epochos kūrinys. P. Bibikovo antkapio medžiaga – ketus – XIX a. I p. ypač dažnai pasirenkama kovose su Napoleono armija žuvusių aukšto rango kariškių paminklams.²⁹ Ketaus pasirinkimas parodo paminklo užsakovų siekį patstatyti madingą, laikmečio aukštuomenei priderantį paminklą. Atkreiptinas dėmesys į ankstyvosios ketaus liejybos kokybę, kuri išsiskiria glotniais, aiškios formos („neužveltais“) reljefais, ypač lengvai įskaitomu epigrafu. Patobulinta liejybos iš ketaus technologija leido lengvai išgauti iškilų šriftą: užrašas tampa ryškus, skirtingai nei akmens paminkluose, jo neužgožia samanės ir kerpės, todėl šiame ir kituose ankstyvuosiuose ketaus paminkluose epigrafas yra raiškus ir net dekoratyvus antkapinio paminklo elementas. Tai – vienintelė Lietuvos lauko (t. y. ne šventovės viduje) XIX a. I p. antkapinė ketaus plokštė, dekoruota aukštu ir išraiškingu reljefu.

Sarkofagas

Dekoratyvios iš ketaus išlieto memorialinio įrašo savybės itin ryškios Vilniaus šv. Eufrosinijos kapinėse esančio pirklio Iljos Sluckio³⁰ (Илья

²⁸ Apie Rusijos antkapiniuose paminkluose iki XVIII a. naudoto šrifto ypatumus žr. Авдеев (2019).

²⁹ Plačiau žr. Pačkauskienė (2016), 59–60.

³⁰ I. Sluckis buvo į stačiatikybę atsivertęs žydas galbūt išskirtinai dėl geresnių sąlygų vystyti savo verslą (Iljos Nikolajevičiaus Sluckio prašymas Vilniaus izdo rūmams, 1814, LVIA, f. 937, ap. 1, b. 259, l. 60–62).

2. Iljos Sluckio antkapinis paminklas, Jurgitos Kristinos Pačkaušienės nuotr., 2014

Николаевич Слуцкий, † 1824) antkapiniame paminkle (2 pav.). Jį sudaro maždaug 62 cm aukščio mūrinis cokolis, ketaus plokštė (227 × 117) ir į laivą panašus pilnaviduris ketaus sarkofagas (78 × 195 × 58). Ant stilizuoto karsto dangčio išlietas aštuonių galų kryžius su Baroko epochą menančiu *memento mori* simboliu (kaukolė su sukryžiuotais kaulais, vadinamoji Adomo kaukolė). Iš rytų į vakarus orientuota kryžiaus su kaukole kompozicija primena supaprastintą tradicinę „rusiško sarkofago“ ikonografinę programą, iliustruojančią atpirkimo per Kryžiaus auką temą³¹, t. y. kaukolė rytuose, kryžius centre ir sakralus atvaizdas ar malda už mirusį vakarinėje pusėje (šios segmento I. Sluckio paminkle nėra). Įdomu, kad kryžius I. Sluckio antkapyje išlietas su lotynišku įrašu INRI (*Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum*). XIX a. statytuose stačiatikių antkapiniuose paminkluose abreviatūros beveik nenaudotos, išskyrus retai pasitaikančias

³¹ Ковшарь (1997).

abipus kryžiaus įrašytas raidės В. П. (*Во Память*, liet. atminimui, atminti, arba *Вечная Память*, liet. amžina atmintis). Todėl katalikiškai tradicijai būdingas lotyniškas įrašas stačiatikių kapinėse vertintinas kaip akulturacijos reiškinių pavyzdys.

Dekoratyviausia dalis yra paminklo epigrafas. Tekstas išlietas palei plokštės kraštus kaip vientisa ornamentinė juostelė, kampuose „sujungta“ stačiakampėmis rozetėmis: „ЗДЕСЬ ПОКОИТСЯ ПРАХ УСОП / ШАГО ИЛИИ НИКОЛАЕВИЧА СЛУЦКАГО ИМЕВШАГО 48 ЛЕТ И УМЕРШАГО / 1824 ГОДА ОКТЯБРЯ 24 ДНЯ / БЛИЖНІИ МОЛИТЕ ЗА ДУШУ ЕГО ВСЕВЫШНЯГО ТВОРЦА ПОМНЯ ЧТО / И ВЫ БУДЕТЕ ПОДОБНЫ ЕМУ.“³² Didaktinio pobūdžio memorialinis įrašas su kreipiniu į gyvuosius, kryžiumi ir *memento mori* simboliu, XVIII a. – XIX a. I p. Rusijos antkarių dekorą ir įrašus tyrusio Pavelo Akimovo (Павел Акимов) nuomone, – Baroko epochai būdingas derinys, kai „antkapinis paminklas gyviesiems tampa savotišku langu ar durimis į kitą pasaulį“³³. Dar viena barokinė reminiscencija – memorialinio teksto išvaizda: į juostą įkomponuotas tankus išilgintų kirilinių raidžių šriftas primena nuo XIV a. pabaigos paplitusį pynės tipo ornamentinį rusišką šriftą *вѣзб*, plačiai naudotą Rusijos barokiniuose antkapiniuose paminkluose, ypač akmeninėse plokštėse ir sarkofaguose. Esminis bruožas, skiriantis I. Sluckio paminklo epigrafą nuo tikrosios *пynės*, – plokštėje jis „užrašytas“ ne senaisiais slaviškais, o pasaulietiniais, Petro I reformų metu įvestais rašmenimis, vadinamąja *graždanka*. Memorialinių epigrafų „pasaulietinimas“ atitinka jų kaitos tendencijas kituose Rusijos imperijos nekropoluose (ypač

³² ЧІА ІЛСІСІ ПЕЛЕНАІ 48 МЕТУ ІЛЈОС НІКОЛАЈЕВІЧІАУС СЛУСКІО, МІРУСІО 1824 М. СПАЛІО 24 Д. АРТІМІЕЈІ, МЕСКІТЕ УЖ ЈО СІЕЛА АУКШЧІАУСІАЈІ КŪРĖЈА, АТМІНДАМІ, КАД ІР ПАТЪС ТОКІЕ БŪСІТЕ.

³³ Акимов (2008), 15.

Maskvos ir Tulos), kur iki pat XVIII a. pabaigos vyravusią iškilmingąją slavišką pynę amžių sandūroje pakeičia pasaulietinis šriftas.³⁴ I. Sluckio sarkofagas iliustruoja mišrią, tarpstilinę, t. y. pereinamąją, antkapinio paminklo puošybą, kurioje klasicizmui būdinga lygių plokštumų estetika ir Apšvietos epochoje atsiradęs pasaulietinis šriftas dar varžosi su barokinio religingumo atgarsiais, pasireiškiančiais krikščioniškų simbolių eksponavimu, bei iš Baroko epochos atkeliavusios ikonografijos rudi-mentais. Savo forma, atlikimo būdu ir dekoru I. Sluckio paminklas yra unikalus ne tik Lietuvos, bet kaimyninių Lenkijos ir Latvijos kapinių kontekste.³⁵

Cipai

Ryškiausia klasicizmo stiliaus antkapinio paminklo forma priskiriama romėniškajam cipo tipui. Cipo (lot. *cippus* – obeliskas, paminklas, riboženklis) tipo paminklai (ne tik antkapiniai, bet ir kenotafai) Europos kapinių ir parkų kraštovaizdyje³⁶ atsirando XVIII a. paskutiniame ketvirtyje, Lenkijos ir Lietuvos kapinėse statyti nuo XIX a.³⁷ XIX a. pirmais dešimtmečiais cipo tipo antkapinis paminklas „laukinėje“ gamtoje buvo užfiksuotas ir Tado Bičkausko (1797–[1857]) piešinyje, saugomame Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje (3 pav.).

Tai neaukšti, į viršų kiek siaurėjantys kvadratinio skerspjuvio statiniai su daugiašlaičiu, dažniausiai akroterijais puoštu stogeliu. Kiti reljefiniai dekoru elementai telkiasi timpanuose ir šoninėse plokštumose, karnizuose, kartais ir statinio kampuose. Paminklai puošiami išskirtinai klasicistiniu ornamentu ir antikiniai sepulkraliniais simboliais: žemyn nuleistais fakelais, uroborais, kaducėjais, klepsidromis, urnomis,

³⁴ Ермонская, Негунахина, Попова (1978), 213.

³⁵ Taip teigti leidžia žvalgomieji iš ketaus lietu antkapinių paminklų tyrimai, straipsnio autorės vykdyti Lenkijoje ir Latvijoje. Tikėtina, kad panašios formos ir dekoru paminklų gali būti Rusijos, ypač Sankt Peterburgo, kuriame gyveno I. Sluckio brolis Aleksandras, kapinėse. Apie Aleksandrą Sluckį žr. Ambrulevičiūtė (2014), 44.

³⁶ Pirmasis cipo tipo antkapinis paminklas buvo pastatytas parko saloje prancūzų filosofui, švietėjui Jeanui-Jacques'ui Rousseau (1712–1778).

³⁷ Czyż, Gutowski (2008), 92.

3. Tadas Bičkauskas. Piešinys „Antkapis“, [XIX a. I ketv.], Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, inv. Nr. T-1173

aliejinėmis lempelėmis, kitais gyvenimo praeinamybę, mirtį ir amžinybę išreiškiančiais simboliais. Krikščioniška simbolika šiuose paminkluose paprastai nenaudota. P. Akimovas teigia, kad Sankt Peterburgo kapinėse cipo tipo paminklų puošyboje pasitaiko ir sužetinių reljefų, pvz., žmonės, atnešantys prie paminklo vainikus ir gėles, t. y. savotiškas „atminimo atnašas“³⁸. Vilniuje yra trys cipo tipo paminklai: granitinis Izabelės Rudaminaitės-Šyrynovos (Izabella z Rudaminów Szyrynowa, † 1849 m.) Rusų kapinėse (4 pav.) ir du lieti iš ketaus, abu – Šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinėse. Anos Braiko-Jolšinos (Анна Брайко-Юлшина, 1809–1834) (5 pav.) paminklas Šv. Eufrosinijos kapinėse – vienas iš nedaugelio XIX a. I p. antkapinių paminklų, išlikusių su autentiška iš ketaus išlieta

³⁸ АКИМОВ (2008), 14.

4. Izabelės Rudaminaitės-Šyrynovos paminklas Rasų kapinėse, po 1849 m.
Jurgitos Kristinos Pačkauskienės nuotr., 2022

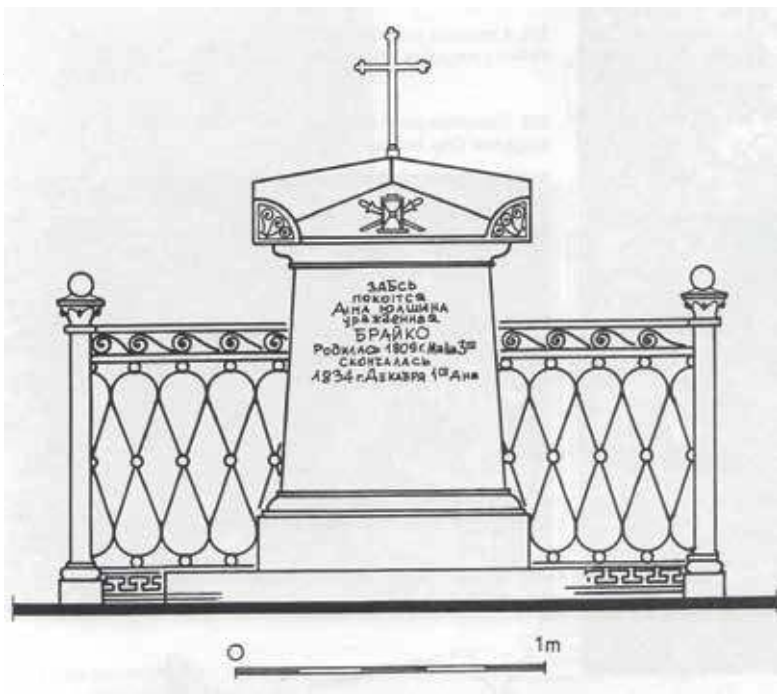

5. Anos Braiko antkapinis paminklas, Jurgitos Kristinos Pačauskienės nuotr., 2020

tvorele.³⁹ Paminklas lietas ne ištisas, o dalimis, vėliau jas sumontuojant. Atskirai buvo išlieti ir paminklą puošę reljefai bei memorialinio įrašo raidės. Sumontuoti dirbiniai nėra tokie patvarūs kaip monolitinės liejybos, todėl didžioji paminklo dekoru dalis, taip pat ir nemažai raidžių, neišliko. Rekonstruoti A. Braiko antkapio vaizdą galima pasitelkiant E. Małachowicziaus daryto rytinio paminklo fasado piešinį: timpanuose būta sukryžiuotų degančių fakelų ir klepsidros (gyvenimo laikinumo emblema), akroterijuose kartojamas tvorelės pakraščiu apibėgantis spiralinis ornamentas, o pagrindinėje sienos plokštumoje lakoniškas, simetriškai sulygiuotas dviejų dydžių majuskulų tekstas: ЗДѢСЬ / ПОКОИТЬСЯ

³⁹ Didžioji dalis kiekvieną šeimos kapavietę ribojusių metalinių ar akmeninių aptvarų Šv. Eufrosinijos kapinėse buvo pašalinta 1938 m. kapinių tvarkymo akcijos metu, katalikiškose kapinėse dauguma metalo dirbinių dingo sovietmečiu (Савицкій (1938), 9–15).

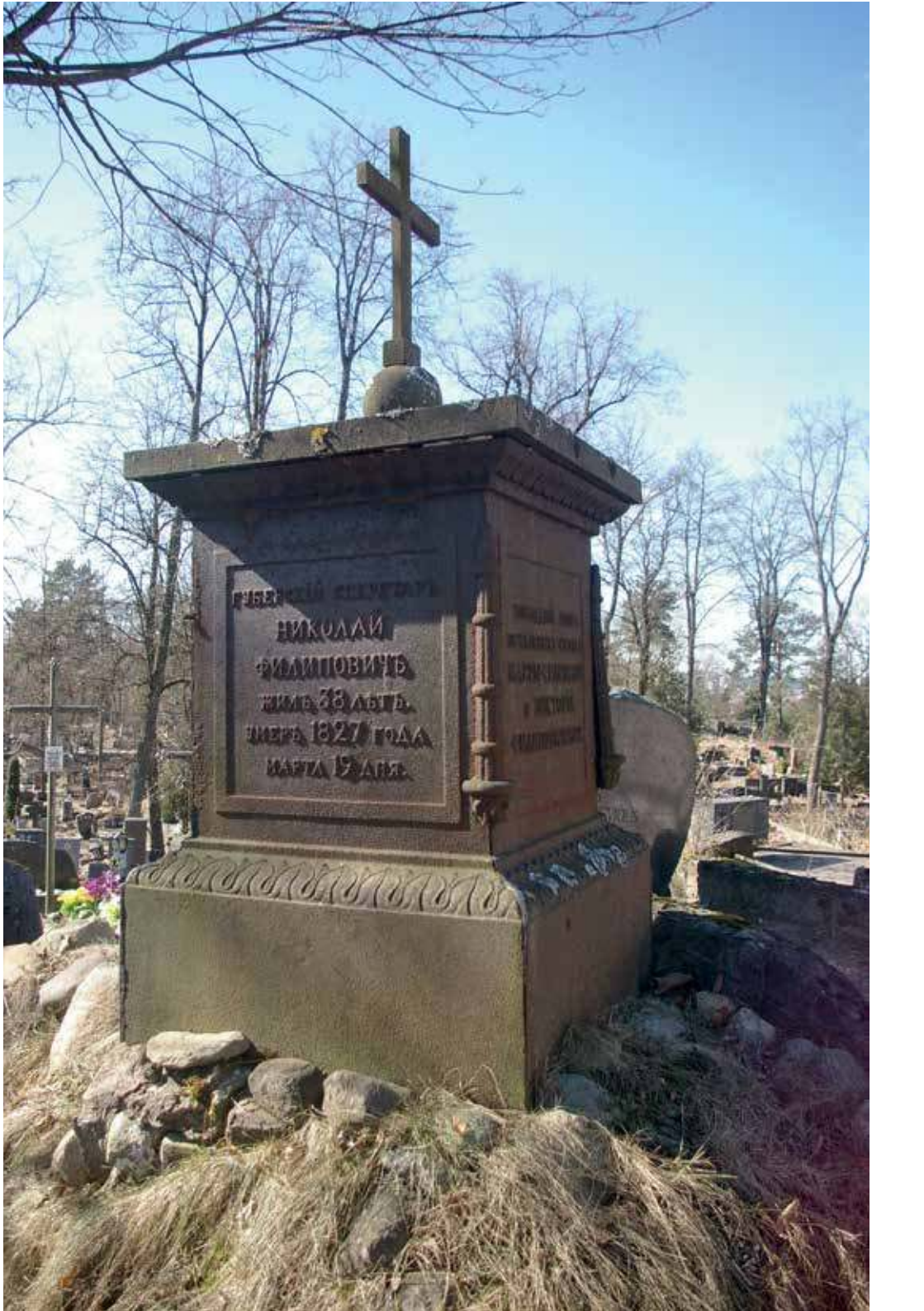
6. Edmund Małachowicz, Antkapinio paminklo brėžinys, XX a. 9 deš.

/ АННА ЮЛШИНА / УРОЖДЕННАЯ / БРАЙКО. / РОДИЛАСЬ 1809 Г. МАРТА 8 ¹⁰ / СКОНЧАЛАСЬ 1834 Г. ДЕКАБРЯ 1-¹⁰ ДНЯ. (6 pav.)⁴⁰. N. Sokolovas nurodo, kad memorialinis įrašas, kaip ir paminklą vainikuojantis kryžius, buvo paauksuoti.⁴¹ Auksavimas – svarbus XIX a. paminklų dekoravimo būdas, norint išryškinti tai, kas svarbiausia (įrašus, kryžių ar jo kraštus, Nukryžiuotojo figūrą). Likusias tuščias aptariamą paminklo plokštumas pridengia aštuoniukėmis, spiralių ir meandro juostomis ornamentuota ketaus tvorelė, jungiama keturių rutulių užsi- baigiančių stulpų-kolonėlių.

Kur kas geriau išlikęs Gardino gubernijos valdybos tarėju Grigoriui Filevskiui (Григорий Филевский, † 1832) ir gubernijos sekretoriui

⁴⁰ Tyrėjas epigrafą nurašė ne visai tiksliai: vietoj АННА ЮЛШИНА turi būti АННА ЮЛШИНА. Įrašas patikrintas lauko tyrimų metu ir rašytiniame šaltinyje (Соколов (1892), 176). Brėžinys publikuotas Małachowicz (1991), 449.

⁴¹ *Ibid.*

ПЕРВОУРОДЕНА
НИКОЛАИ
СТАМБОЛИТИ
ЖИВЕ 30 ЛЕТ
МЕРТА 1827 ГОДА
МАТА ЕВА

8. Grigorijaus Filevskio ir Nikolajaus Filipovičiaus paminklo fragmentas.
Jurgitos Kristinos Pačkauskienės nuotr., 2020

Nikolajui Filipovičiui (Николай Филиповичъ, † 1827) skirtas paminklas (7 pav.). Tai šiek tiek pakitusio cipro tipo paminklas, neturintis būdingų akroterijų ir timpanų bei į viršų siaurėjančios pagrindinio tūrio formos. Be būtinos informacijos apie mirusiuosius ir paminklo statytojas (mirusiųjų žmonas), vakarinėje paminklo sienoje išlieta malda: ОТЧЕ НЕБЕСНЫЙ. / УМИЛОСЕРДИСЯ. / СПАСИ И НЕ ЗАБУДИ / ДОКОНЦА⁴² (8 pav.). Maldingi kreipiniai, anot Kšištofo Tolkačevskio, nebūdingas elementas memorialiniuose rusiškuose epigrafuose⁴³,

⁴² Dangiškasis Tėve, susimilk, išgelbėk ir niekada neužmiršk.

⁴³ Tolkačevski (2016), 303.

← 7. Grigorijaus Filevskio ir Nikolajaus Filipovičiaus antkapinis paminklas.
Jurgitos Kristinos Pačkauskienės nuotr., 2020

tačiau empirinė medžiaga stačiatikių kapinėse rodo, kad net ir XIX a. I p., vyraujant skurdiems informacinio pobūdžio memorialiniams įrašams ar eiliuotoms, mirusiojo visuomenines pareigas ir jų pilietiškumą „ap-giedančioms“ klasicistinėms epitafijoms, religiniai įrašai vis dėlto buvo gana dažni.

Krikščioniška pasaulėžiūra itin ryški stačiatikių antkapių vizualiuose simboliuose, aptinkamuose net ir cipo tipo paminkluose, kuriems jie nebūdingi. Kaip ir Rasų kapinių granitinio cipo atveju, abu aptariamus ketaus paminklus užbaigia ne būdinga urna⁴⁴, o kryžius, G. Filevskio ir N. Filipovičiaus paminklą puošia ne tik tumbos kampuose įkomponuoti nuleisti fakelai, klasicistiniu „ėriukų liežuvelių“ (angl. *lamb tongue*) ornamentu dekoruoti karnizai, bet ir vakariniam fasade virš maldos įrašo esanti visa reginti Dievo akis (Apvaizda). Lyginant abu iš ketaus lietus paminklus su vieninteliu katalikiškose kapinėse esančiu akmeniniu I. Rudaminaitės-Šyrynovos cipu, galima matyti, kad vėliausiai pastatyto Rasų kapinių paminklo formos ir dekoras labai panašus į A. Braiko paminklo: akroterijuose naudojamas giminingas riesčių ornamentas, o timpanuose esančios klepsidros skiriasi tik savo papildiniais: I. Šyrynovos antkapyje – sparnai, A. Braiko paminkle – sukryžiuoti fakelai. Skiriasi ir paminklų proporcijos: akmeninis paminklas kiek išlakesnis, jame ne taip ryškiai išeksponuoti būdingi akroterijai. Minėti skirtumai parodo, kad akmeninis Rasų kapinių paminklas nėra tiesioginė A. Braiko paminklo kopija, veikia abu paminklai yra dar neišaiškinto tipinio prototipo sekiniai. Visi trys Vilniaus kapinėse esantys cipo tipo paminklai parodo, kaip aukštuomenėje vyravusios mados tendencijos (o cipo tipo paminklai XIX a. I p. kapinėse buvo madinga naujovė) buvo derinamos su užsakovų pageidavimu atspindėti juose religines vertybes, Šv. Eufrosinijos kapinių ketaus liejinių atveju – tipiniam paminklui suteikiant ir individualiai parinktus lietus deko-ro elementus.

⁴⁴ Kaip tik urna buvo vainikuotas neišlikęs Aleksandro († 1855) ir Liudvikos († 1856) Gorskių bei jų dukters Aleksandros († 1856) iš ketaus lietas cipo tipo antkapinis paminklas Džiuginėnu dvaro kapinaitėse.

Granitiniai nusklembto riedulio formos paminklai

Absolūti dauguma XIX a. I p. Vilniaus kapinėse statytų akmeninių paminklų buvo iš vietinių medžiagų – granito, smiltainio ir klinties.⁴⁵ Vyraujanti akmeninių paminklų forma ir akmens rūšis – natūralus, nedaug apdorotas (dažniausiai tik su viena lygia plokštuma tekstui) granitinis riedulys. Senosiose Vilniaus kapinėse XIX a. I p. statyti ir neaukšti, taisyklingų formų akmeniniai (dažniausiai granitiniai) antkapiniai paminklai: plokštės, tumbos (arba stačiakampio sarkofago), kubo, stelos, piramidės ir cipo. Vilniaus kapinėse išliko nuo vieno iki trijų kiekvieno minėto tipo paminklų.⁴⁶ Visi jie yra vienetiniai Vilniaus skulptorių ar akmentasių dirbiniai, kaip paprastai – visiškai ar beveik nedekoruoti.⁴⁷ Jie šiame straipsnyje neaptariami dėl neatitikties išsikeltam uždaviniui – patikrinti ir praplėsti E. Małachowicziaus tezes apie būdingus stačiatikių kapinių paminklus ir jų puošybą, būtent – nusklembto riedulio formos paminklų. Pastebėtina, kad būdingais XIX a. I p. Vilniaus kapinių paminklais laikytini granitiniai rieduliai nebuvo statomi (arba neišliko?) kaimyninių šalių sostinių kapinėse – Rygoje ir Varšuvoje, kur XIX a. I p. dominavo anksčiau minėti klasicistiniai paminklų tipai.

Granitiniai rieduliai su viena lygia plokštuma tekstui – archajiška antkapinio paminklo forma, iš naujo atgimusi romantizmo epochoje, gausiai paplito ir organiškai įsiliejo į peizažinius parkus primenantį Vilniaus kapinių kraštovaizdį. Svarbiausioje Šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinių dalyje – teritorijoje aplink cerkvę – suskaičiuota 11 šio tipo paminklų, jų yra ir kitose senose Šv. Eufrosinijos kapinių dalyse, nemažai paminklų tebėra susmėgę į žemę.⁴⁸ Iš pirmo žvilgsnio šio tipo paminklai yra labai panašūs, skiriasi tik akmens dydis, spalva, tekstūra, kokia nors neryški reljefinė detalė, heraldiniai ženklai ir, žinoma, epigrafas. E. Małachowiczius nurodė išskirtinį Šv. Eufrosinijos kapinėse statytų šio tipo paminklų

⁴⁵ Aptariamose stačiatikių kapinėse paminklų iš klinties nėra.

⁴⁶ Tikėtina, kad ateities tyrimai, ypač Lietuvos dvarų kapinių paminklų, papildys duomenis apie XIX a. I p. granitinius paminklus.

⁴⁷ Išimtis – anksčiau minėtas I. Rudaminaitės-Šyrynovos antkapis Rasų kapinėse.

⁴⁸ 2021–2022 m. Šv. Eufrosinijos kapinėse buvo atkasta ir nuvalyta apie 10 šio tipo paminklų, kapinių tvarkymo darbai tebevyksta.

bruožą – kirilinių įrašų naudojimą.⁴⁹ Ši pastaba yra akivaizdi (juk beveik visi XIX a. Vilniaus stačiatikiai buvo kirilinius rašmenis naudoję slavai), bet neabsoliuti. 2020–2021 m. stačiatikių kapinėse buvo užfiksuoti penki paminklai su lenkiškais epigrafais, vienas jų su lenkišku ir rusišku įrašais, vienas su įrašais prancūzų ir rusų kalbomis.⁵⁰

Didžiausias lingvistinis atradimas aptariamo tipo paminkluose – žodis, užrašytas Lietuvoje nevirtoto seniausio slaviško alfabeto – glagolicos – raidėmis (9 pav.). Bajorų instituto direktoriaus Vasilijaus Vasiljevičiaus Kislovo (Василий Васильевичъ Кисловъ, 1800–1840) antkarpyje vėlyvąja (kroatiška) glagolica užrašytų rusiškų žodžių: Ѡ ѡ Ѣ ѣ Ѥ ѥ Ѧ ѧ (и кавалера)⁵¹ neperskaitė net epitafiją nurašinėjęs teologijos mokslų daktaras, Vilniaus dvasinės seminarijos rektorius N. Sokolovas⁵². Tai nieko keista, nes tuometinių akmeninių antkapių įrašai buvo itin margi dėl epigrafuose naudotų skirtingų raidžių dydžių, kalbų ir šriftų įvairovės. Kaip ir katalikiškose kapinėse, stačiatikių akmens riedulių stelose iškaltiems tekstams būdingas centrinis lygiavimas bei jau minėtas grafinis ir kalbinis margumas: atskirose vieno epigrafo eilutėse naudoti skirtingų dydžių kursyvai, minuskulinis ir majuskulinis raštas, didesnės ir mažesnės raidės, keli šriftai: kursyvas, tipografinį paragoną primenantis majuskulas ir kirilinei abėcėlei pritaikytas gotikinis. Toks „žaidimas“ raidėmis ir šriftais būdingas visai aptariamo laikotarpio rašytinei kultūrai. Dėl suintensyvėjusios prekybos, ypač su Anglija, XIX a. I p. Europos grafosferoje atsiranda iki tol neregėta šriftų įvairovė⁵³, kurią Rusijos imperijoje kursė nuo XVIII a. pabaigos vis didėjantis kirilinių tipografijų lygiavimasis į Vakarų Europos lotyniškąsias⁵⁴ ir stiprėjanti visuomenės paseistinė⁵⁵

⁴⁹ Autorius užsiminė ir apie lenkiškus įrašus stačiatikių kapinėse, tik ne rieduliuose, o akmeninėse plokštėse (Malachowicz (1991), 447).

⁵⁰ Apie kitakalbius įrašus stačiatikių kapinėse rašyta jau XX a. pradžioje (Виноградов, (1908), 181–182).

⁵¹ Liet. „ir kavalierius“. Už glagolicos įrašo iššifravimą ir šrifto parinkimą esu dėkinga Nadeždai Morozovai.

⁵² Žodžiai, užrašyti glagolica, epitafijos nuoraše buvo tiesiog praleisti. Соколов (1892), 185.

⁵³ Шицгал (1959), 174.

⁵⁴ Шицгал (1947), 6.

⁵⁵ Paseizmas (pranc. *passéisme* < *passé* – praeitis) – perdėtas praicities pamėgimas, gėrėjimasis ja, nostalgija arba pažiūrų atsilikimas, konservatyvumas.

9. Vasilijaus Kislovo antkapinis paminklas. Jurgitos Kristinos Pačauskienės nuotr., 2021

9a. Vasilijaus Kislovo antkapinio paminklo epigrafo fragmentas. Žodis, užrašytas glagolica. Jurgitos Kristinos Pačauskienės nuotr., 2021

pasaulėžiūra, kuri galbūt ir paskatino V. Kislovo antkapyje panaudoti glagolicą⁵⁶. Kadangi visi įrašai XIX a. I p. akmeniniuose paminkluose buvo auksuojami (tokią išvadą galima padaryti analizuojant N. Sokolovo pastabas), galima teigti, kad kaip tik įrašas juose atliko pagrindinę deko- ro funkciją.

Kaip bendrą visų Vilniaus kapinių granitinių riedulio formos paminklų bruožą E. Małachowiczius įvardijo jų puošybą „figūrinėmis scenomis ar ornamentais“⁵⁷. Šiam autoriaus teiginiui atskleisti reikia išsamios analizės, pradedant nuo būdingos puošybos, baigiant išskirtiniais atvejais – figūrinėmis scenomis. Analizuojami lauko rieduliai, kaip ir kitų formų XIX a. I. p. akmeniniai paminklai, retai kada buvo ornamentuojami, jų dekoras paprastai apsiribodavo tik vienu ar keliais reljefiniais ar įgilinto piešinio simboliais. Paminklo viršuje beveik visada būdavo išskaptojuamas vertikaliai ar įkypai „paguldyto“ kryžiaus reljefas, apačioje, po tekstu, neretai vaizduota *memento mori* emblema. Ji ypač būdinga vilniečio skulptoriaus Juozapo Horbacevičiaus (jo paties antkapinis paminklas taip pat pristatomas kiek vėliau) skaptojuotiems paminklams (10 pav.). Nušlifuoto ploto kampai gana dažnai buvo puošiami rozetėmis, po tekstu vietoj būdingos kaukolės su kaulais kartais buvo komponuojami reljefiniai arba linijiniai (išraižyti įgilinant) palaidotųjų herbai.⁵⁸ Savo masteliu, fasadinės plokštumos struktūra (skaidomos į 4 ar daugiau poli- ruotų segmentų) bei ilgesniais epigrafais išsiskiria Vilniaus Rasų kapinėse statytieji paminklai.⁵⁹ Visi minėti motyvai, kaip ir teigė E. Małachowiczius, būdingi nusklembto riedulio formos paminklams, nepriklausomai

⁵⁶ Glagolica galbūt pasirinkta ir kaip slaptaraštis, kuriuo paminklo užsakovai norėjo ne nuslėpti įrašo dalį, o pademonstruoti savo erudiciją. Rankraščių tyrinėtojas Aleksejus Gudkovas mini, kad glagolica kaip slaptaraštis rankraščiuose naudotas net XX a. pradžioje (Гудков (2018)).

⁵⁷ Małachowicz (1991), 447.

⁵⁸ Mažamečio Vladimiro Navrozovo (Владимиръ Наврозовъ, 1827–1842) bei generolo majoro ir kavalleriaus, kunigaikščio Dimitrijaus Volkonskio (Димитрій Александровичъ Волконскій, 1791–1838).

⁵⁹ „To laikotarpio lenkiškiems įrašams būdingas romantinis jausmingumas, neretai perdėtas sentimentalumas, išreiškiamas ilgais ilgesingų žodžių sakiniiais velioniui. Rusiškuose įrašuose tokių motyvų pasitaiko retai ir paprastai jie būna trumpi ir lakoniški“ (Tolkačevski, Rusiški epigrafai- niai memorialiniai XIX amžiaus įrašai (2016), 303).

10. Sofijos Kvitnickajos (1836–1838) antkapinio paminklo fragmentas. Skulpt. Juozapas Horbacevičius. Jurgitos Kristinos Pačkauskienės nuotr., 2020

nuo to, kokios konfesijos tikinčiųjų kapinėse jie yra. Galima patikslinti, jog grynojo ornamento sričiai priskirtinos tik rozetės, o visi kiti paminėti vizualūs elementai – religinei, sepulkralinei ar heraldinei emblematai. O kaip su „figūrinėmis scenomis“?

E. Małachowiczius paminėjo tik vieną XIX a. I p. statytą nu-sklembto riedulio formos paminklą su figūriniu motyvu.⁶⁰ Tai stačiatikių kapinėse palaidoto skulptoriaus Juozapo Horbacevičiaus (Józef Horbacewicz, Иосифъ Юрьевичъ Горбачевичъ, apie 1813–1848) ir jo dukters Onos († 1846 m.) antkapis (11 pav.). Antkapio ir kapavietės vaizdą XIX a. 8–9 deš. aprašė archimandritas N. Sokolovas: „Didelė antkapinė plokštė

⁶⁰ Małachowicz (1991), 452.

11. Juozapo Horbacevičiaus antkapinis paminklas.

Jurgitos Kristinos Pačkauskienės nuotr., 2020

[aukštis – 164 cm, pastaba – *J. K. P.*], joje reljefiškai išraižytas 4 galų kryžius, kurio papėdėje suklypusi verkianti moteris ir du maži vaikai priešais ją. Vaikai irgi klūpi ant kelių, o jų rankelės tiesiasi į kryžių⁶¹ (12, 13 pav.). Apie J. Horbacevičiaus šeiminių gyvenimą nieko nežinoma, tad kyla klausimas, ar moteris su dviem vaikeliais (sūnumis) yra alegorinė, ar realistinė figūra, t. y. vaizduojanti našlę ir tėvo netekusius vaikus? Antrojo atsakymo link nukreiptų įrašas po siužetiniu reljefu siauroje, nušlifuojuje juostoje: „Matka z dwoma synami / oplakuje strace swojego męža“ [mama su dviem sūnumis aprauda vyro netektį]. Po „paaiškinamąja eilute“ – pagrindinis memorialinis įrašas rusų kalba: „ЗДѢСЬ ПОКОИТСЯ ПРАХ СКУЛЬПТОРА / *Иосифа Юрьевича* / ГОРБАЦЕВИЧА / Умершаго 1848

года 3 Апреля / на 35 году жизни своей / и дочери его / АННЫ / Родившейся 1844 г. 14 Июля / умершей 1846 г. 19 Июля.“⁶² XIX a. I p.

Lietuvos profesionaliojoje antkapinėje skulptūroje panaši ikonografinė shema aptinkama Kazimiero Jelskio sukurtame Mykolo Juozapo Riomerio (M. J. Römer, 1816–1846) ir po 11 metų mirusios jo žmonos Rachelės Riomerienės (R. de Raës-Römer, 1783–1855) antkapyje Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo parapijėje bažnyčioje. Monumentalaus paminklo apačioje – reljefas, kuriame, anot paties K. Jelskio aprašymo, „bareljefas, vaizduojantis sėdinčią moterį, apraudančią savo vyro mirtį,

⁶¹ Соколов (1892), 132.

⁶² Čia ilsisi dulkės / pelenai Juozapo [Jurgio sūnaus] Horbacevičiaus, mirusio 1848 metų balandžio 3, būnant 35 metų, ir jo dukters Anos, gimusios 1844 m. liepos 14, mirusios 1846 m. liepos 19.

12. Juozapo Horbacevičiaus antkapinio paminklo reljefas.
Jurgitos Kristinos Pačkauskienės nuotr., 2020

13. Juozapo Horbacevičiaus antkapinio paminklo figūrinio reljefo piešinys.
Jurgitos Kristinos Pačkauskienės pieš., 2020

prie kojų – du jos vaikeliai, vainikuojantys ant pjeDESTALO iškilusį Tėvo biustą⁶³. Pasitelkdamas tuometinei profesionaliajai skulptūrai būdingą idealizuotą „antikinės maneros“ vizualiąją kalbą, K. Jelskis pavaizdavo ne klasicizmo epochai būdingas liūdesio ir gedulo alegorijas, o mirusio Mykolo Juozapo žmoną ir du jų vaikelius. Versiją dėl gedinčių artimųjų vaizdavimo tiriamo laikotarpio antkapiniuose paminkluose patvirtina ir P. Akimovo klasicistinių paminklų⁶⁴ tyrimas, kuriame teigiama, kad į XVIII a. pabaigą sepulkralinėje kultūroje atsirado poreikis išreikšti individualią jauseną, todėl palaiPSNIUI atsisakyta nuasmeninto alegorizmo, apibendrinti skulptūriniai vaizdai antkapiuose pakeisti gedinčių artimųjų figūromis, vaizduojant konkrečią šeiminių mirusiojo situaciją.⁶⁵ Remiantis P. Akimovo tyrimo išvadomis, laikotarpiui būdinga ikonografija ir memorialiniu epigrafu po aptariamuoju J. Horbacevičiaus paminklo reljefu, galima daryti tvirtą prielaidą, jog Juozapo ir jo dukros Onos Horbacevičių paminkle pavaizduota šeimos tėvo gedinti žmona ir du jos sūnūs.

2021 m. lauko tyrimų metu Vilniaus stačiatikių kapinėse buvo užfiksuotas antras akmeninis antkapis su sužetine kompozicija, tiesa, ne reljefine, o grafine, išraižyta apatinėje antkapinio paminklo dalyje. Jis skirtas Lietuvos vyskupijos stačiatikių seminarijos rektoriui, Vilniaus stačiatikių katedros protojerejui Ipolitui Gomolickiui (Ипполитъ Гомолицкий, 1803–1846) ir jo žmonai Jekaterinai Jankovskajai-Gomolickajai (Екатерина Гомолицкая урожденная Янковская, 1805–1846). Paminklo forma ir medžiaga, kaip ir J. Horbacevičiaus antkapio atveju, – Vilniaus istorinėms kapinėms būdingas granitinis riedulys (aukštis 136 cm⁶⁶) su lygia fasadine plokštuma. Fasado viršuje – įkypai įkomponuoto 4 galų kryžiaus reljefas, po juo – iškili šlifuota plokštuma su memorialiniu tekstu: „Čia palaidoti: katedros protojerejus, Lietuvos vyskupijos Seminarijos rektorius, kavalierius Ippolitas Gomolickis, gimęs 1803 m.,

⁶³ Janonienė (2003), 144, 147.

⁶⁴ Rusijos istoriografijoje klasicizmo epocha paprastai vadinamas laikotarpis nuo XVIII a. pab. iki XIX a. vidurio.

⁶⁵ Акимов (2008), 11–12.

⁶⁶ Šiuo metu paminklas yra paguldytas, bet turėtų stovėti įkypai, kaip ir kiti tuo metu statyti šio tipo paminklai.

14. Ipolito ir Jekaterinos Gomolickių antkapinis paminklas.

Jurgitos Kristinos Pačkauskienės nuotr., 2021

28 Balandžio † 1846 m. Gegužės 7 ir Jekaterina Jankovskaja-Gomolickaja, gim. 1805 m., † 1846 metų 28 Balandžio, beveik tuo pačiu metu neatsiskyre užmigo Viešpatyje⁶⁷ ir meistro signatūra „С. О. Г“ [Скульпторъ О. Горбачевичъ]⁶⁸, račioje aračioje įrėžtas negilus piešinys (14 pav.). Paminklo paviršius smarkiai nudilęs, užrašai sunkiai įskaitomi, piešinys

⁶⁷ ЗДЕСЬ ПОГРЕБЕНЫ: / Кафедральный Протоиерей / *Ректоръ Литовской Епар. Семинарии* / и КАВАЛЕРЪ / *Ипполитъ* / ГОМОЛИЦКІЙ / род. 1803 г. ✠ 1846 г. 7 Мая. / и / *ЕКАТЕРИНА ГОМОЛИЦКАЯ* / (урожденная Янковская) / род. 1805 г., ✠ 1846 года 28 Апреля / *Почти одновременно и нераздельно въ Бозь почившимъ.*

⁶⁸ Skulptoriaus-akmentašio O. Gorbacevičiaus dirbtuvės Poguliankoje dominikonų name minimos 1850 m. Vilniaus gubernijos žinyne (Памятная книжка (1850), 189). Šv. Eufrosinijos kapinėse šio tyrimo metu užfiksuoti keturi XIX a. 4–5 deš. statyti akmeniniai paminklai su meistro signatūromis: С. О. Г. ir О. Г. Iki šiol O. Gorbacevičiaus skaptuoti paminklai dėl analogiškos pavardės transkripcijos į rusų kalbą (Горбачевичъ) buvo priskiriami J. Horbacevičiui.

15. Raižinio Gomolickių antkapiniame paminkle rekonstrukcija.

Jurgitos Kristinos Pačkauskienės pieš., 2021

vos pastebimas. N. Sokolovas savo studijoje taip aprašė antkapyje pavaizduotą sceną: „Apačioje išraižyti 5 vienas už kitą mažesni asmenys: didysis – delnu parėmęs galvą verkiantis vyras, antrasis – moteris, sudėjusi rankas ties juosmeniu, mažieji – į viršų pakeltomis rankomis.“⁶⁹ Regis ir tuomet, XIX a. paskutiniaus dešimtmečiais, piešinys nebuvo labai aiškus, o gal ir archimandritas suklydo jį aprašydamas⁷⁰, nes padarius raižinio frotažą⁷¹ paaiškėjo, kad scenoje pavaizduoti šeši žmonės: penki stovin-

⁶⁹ Соколов (1892), 131–132.

⁷⁰ Pradžioje nurodo penkias, bet aprašo tik keturias figūras.

⁷¹ Antkapių epigrafams šifruoti plačiai naudojama tradicinė technika, kai ant tiriamo paviršiaus dedamas popierius ir įtrinamas pieštuku, kreidele ar kita priemone. Gaunamas negatyvus arba pozityvus (jei naudojamas tamsus popierius ir balta trynimo priemonė) reljefo atspaudas. Gomolickių antkapio siužetinės scenos užimamas plotas 21 × 49 cm.

16. Frotažas, nuimtas nuo Gomolickių antkapinio paminklo, 2021

tys ir vienas suvystytas, paguldytas ant (ar į?) sunkiai identifikuojamo daikto (15 pav.).

Protojerejus I. Gomolickis buvo ryški tuometės Stačiatikių bažnyčios figūra, tarnavo pagrindinėje Lietuvos stačiatikių vyskupijos bažnyčioje, todėl 1863 metų „Lietuvos vyskupijos naujienose“ buvo publikuota jo išsami biografija, atskleidžianti dvasininko mirties aplinkybes: „Netikėtai mirus žmonai, po poros dienų mirė ir jis pats [I. Gomolickis – *J. K. P.*], palikdamas šešis našlaičius vaikus: vyriausią berniuką ir penkias dukras. [...] Vyskupas paskyrė jo dukroms stipendiją, iki jos ištekės, jauniausioji iki šiol ją gauna.“⁷² Taigi scenoje pavaizduoti šeši tėvus apraudantys vaikai, o jauniausias jų – kūdikis. Primityvus piešinys ir aprtrupėjęs granitinis

⁷² Янковскій (1863), 588–589.

paviršius apunkina piešinio suvokimą, bet papildomos techninės priemonės leidžia įžiūrėti ir interpretuoti⁷³ ne tik veikėjų gestus (rymojimas, rankų gražymas, ašarų šluostymas, aukštyn iškeltos rankos), bet ir būdingą miestiečių aprangą: jaunuolio, kurio paltas plačiais atvartais, batai nusmailintais galais, o aplink kaklą galbūt parišta skarelė; paaugusių dukrų pūstomis suknelėmis su smarkiai išryškinta liemens linija ir keliasluoksniomis nériniuotomis apykaklėmis ar karoliais; mažųjų mergaičių, išleista (nesupintais) plaukais, potrupiais (lyginant su vyresnėlių) sijonais, paprastu įsispiriamu apavu. Įdomi detalė: mažiausioji mergaitė smiliumi rodo į kylantį drugelį (frotaze jis beveik nepastebimas).⁷⁴ Drugelis – klasicizmo memorijai būdingas simbolis.⁷⁵ Iš antikinės kultūros atkeliavęs motyvas dėl radikalaus būvio kismo (vikšras-lėliukė-drugelis) išreiškia metamorfozę, krikščioniškoje kultūroje suvokiamą kaip prisikėlimą iš numirusių. Ir antikiniuose, ir krikščioniškuose antkapiniuose paminkluose drugelis simbolizuoja žmogaus sielos nemirtingumą.⁷⁶ Paminėtina, kad Latvijos ir Lenkijos kapinėse panašūs jausminį mirusiųjų ir gyvųjų šeimos narių ryšį išreiškiantys figūriniai motyvai yra taip pat labai reti. Straipsnio autorė užfiksavo tik dvi šio siužeto kompozicijas – reljefinę ir skulptūrinę, abi Varšuvoje, tiksliau, viena jų yra Evangelikų reformatų, kita – Evangelikų liuteronų (cmentarz Evangelicko-Augsburgski) kapinėse.

Lyginant įvairių Vilniaus kapinių riedulio su viena fasadine plokštuma tipo paminklus, paaiškėjo, kad savo forma Šv. Eufrosinijos kapinėse statytieji nėra išskirtiniai, kaip ir teigė E. Małachowiczius. Dekorą požiūriu antkapiai visose senosiose Vilniaus kapinėse taip pat gana panašūs. E. Małachowicziaus pastabą apie kirilinius įrašus stačiatikių kapinėse reikėtų papildyti unikaliu V. Kislovo paminklo, kurio epigrafe buvo panaudota ne tik kirilica, bet ir glagolica, atveju. Teiginį apie visoms Vilniaus

⁷³ Publikuojamas piešinys – apytikslė jo rekonstrukcija, kur ištrupėjusios vietos nužymėtos punktyrais.

⁷⁴ Už pastebėtą drugelį dėkoju šv. Eufrosinijos stačiatikių bendruomenės nariui Aleksejui Ganejevui.

⁷⁵ Drugelio motyvo neužfiksavo nė vienas Lietuvos antkapinių paminklų tyrėjas, todėl sunku ką nors pasakyti apie jo paplitimą Lietuvoje. Šio straipsnio autorė, be analizuojamo atvejo, jį matė tik užsienio – Varšuvos, Rygos, Upsalos ir mažesnių Švedijos miestelių – kapinėse.

⁷⁶ *Großes Lexikon* (2002), 272–273.

kapinėms būdingą granitinių riedulių puošybą figūrinėmis scenomis reikėtų patikslinti: figūrinės scenos – reljefas ir įrėžtas piešinys – užfiksuotos tik dviejuose antkapiniuose paminkluose, abu jie yra Šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinėse. Žinomas vieno iš paminklų autorius – skulptorius-akmentašys O. Gorbacevičius. Šie gedulą išreiškiantys siužetai vertintini kaip profesionaliosios XIX a. I p. dailės atšvaitai amatininkiškoje kūryboje. Kaip tik šis aspektas – bendraeuropinės profesionaliosios dailės motyvų transformacija vietinėje amatininkystėje, ypač Lietuvos sepulkralinėje dailėje, yra menkai pažįstamas, vertas tolimesnių tyrimų.

Išvados

1. Lauko tyrimų metu buvo patvirtintas E. Małachowicziaus teiginys, kad Šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinėse, lyginant su kitomis senosiomis Vilniaus kapinėmis, yra didžiausia iš ketaus lietuvių antkapinių paminklų tipologinė įvairovė. Tarp paminklų – Lietuvoje labai reti ar vienietiniai XIX a. I p. sepulkraliniai ketaus liejiniai, būtent – gausiai ornamentuota neišlikusio paminklo plokštė, sarkofagas ir cipai. Pavelo Bibikovo († 1812) antkapinė plokštė yra puošniausia XIX a. I p. antkapinė plokštė ir seniausias iš ketaus lietas antkapinis paminklas Lietuvos užmiesčio kapinėse. Iljos Sluckio paminklas – iš ketaus lietas pilnaviduris sarkofagas su ornamentuota plokšte – unikalus ne tik Lietuvos, bet ir kaimyninių Lenkijos ir Latvijos kapinių kontekste. Plokštės ir sarkofago dekoru elementai dar mena barokines paminklų puošybos tradicijas, o epitafijos savo forma ir turiniu artimesnės klasicizmo epochos epigrafams. Vilniaus kapinių cipai – tipiniai klasicizmo stilistikos dirbiniai, dekoruoti antikiniai sepulkraliniais simboliais, klasicistiniu ornamentu ir paminklo tipui nebūdingais krikščioniškais ženklais: kryžiumi ir Apvaizdos akimi. Šv. Eufrosinijos kapinių ketaus liejinių dekoras parodo, kaip aukštuomenėje vyravusios stiliaus ir mados tendencijos buvo derinamos su užsakovų pageidavimu antkapiniuose paminkluose atspindėti religines vertybes, taip tipiniam klasicistiniam paminklui suteikiant ir individualiai parinktus dekoru elementus.

2. Lyginant įvairių Vilniaus kapinių XIX a. I p. granitinio riedulio su viena fasadine plokštuma tipo paminklus, paaiškėjo, kad savo forma

Šv. Eufrosinijos kapinėse statytieji nėra išskirtiniai, kaip ir teigė E. Małachowiczius. Svarbiausias dekoru elementas juose – auksu dengtas įvairiašriftis, kartais ir keliakalbis epigrafas. Du vėlyvąja glagolica užrašyti žodžiai Vilniaus stačiatikių kapinių Vasilijaus Kislovo paminklo epigrafe – unikalus atvejis Vilniaus, taip pat visos Lietuvos antkapinių paminklų kontekste. E. Małachowicziaus minėti figūrinėmis scenomis dekoruoti granitiniai rieduliai užfiksuoti tik du, abu – Šv. Eufrosinijos stačiatikių kapinėse. Iškaltose scenose gana primityviai, bet išraiškingai pavaizduoti mirusius artimuosius apraudantys šeimos nariai. Tokie siužetai yra reti (galbūt ir vienetiniai) ne tik Lietuvos, bet ir kaimyninių šalių kapinėse. Vilniaus šv. Eufrosinijos kapinių paminkluose esantys granitiniai rieduliai su figūrinėmis scenomis vertintini kaip romantizmo idėjų atšvaitai mėgėjiškoje skulptūroje ir profesionaliosios sentimentalizmo dailės motyvų transformacija vietinėje amatininkystėje.

Šaltiniai

Iljos Nikolajevičiaus Sluckio prašymas Vilniaus izdo rūmams, 1814, LVIA, f. 937, ap. 1, b. 259, l. 60–62.

Виноградов Александр, *Путеводитель по городу Вильне и его окрестностям*, в 2-х частях, Вильна: Изд. книжного магазина А. Д. Ицковича, 1908.

Памятная книжка Виленской губернии на 1850 год, Вильна: Виленская губернская типография, 1850.

Соколов Никодим (Архимандрит Иосиф), *Виленский православный некрополь*, Вильна: тип. Блюмовича, 1892.

Янковский Плакидь, Виленский кафедральный протоиерей Ипполить Гомолицкий, *Литовскія епархіальныя вѣдомости*, 1863, Nr. 15, p. 588–589.

Literatūra

Ambrulevičiūtė Aelita, Vilniaus pirkliai 1800–1824 metais, *Teisė: mokslo darbai*, 2014, t. 92, p. 34–47.

Czyż Anna Sylwia, Gutowski Bartołomej, *Nekropole Kresowe*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2008.

Girininkienė Vida, *Vilniaus kapinės*, Vilnius: Atkula, 2004.

- Großes Lexikon zur Bestattungs- und Friedhofskultur. Wörterbuch zur Sepulkralkultur*, Bd. 1: *Volkskundlich-kulturgeschichtlicher Teil: Von Abdankung bis Zweitbestattung*, bearb. von Reiner Sörries, Braunschweig: Thalacker Medien, 2002.
- Janonienė Rūta, *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
- Kirkor Adam Honory, *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach, przez Jana ze Sliwina*, Wilno: Druk. Marcinowskiego, 1856.
- Małachowicz Edmund, *Wilno: dzieje, architektura, cmentarze*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 1991.
- Memmesheimer Paul Arthur, *Das klassizistische Grabmal: eine Typologie*, Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, 1969.
- Miknevičiūtė Marija, XVIII a. pabaigos–XX a. pradžios antkapinių paminklų stilistikos tendencijos, *Urbanistika ir architektūra*, 2000, t. 24, Nr. 1, p. 35–42.
- Pačkauskienė Jurgita, *Metaliniai antkapiniai kryžiai: reiškinys–dirbinys–paminklas*, daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2016.
- Sokół Marta, Krzyżi i nagrobki żeliwne produkowane w Białymstoku w 2. Połowie XIX i na początku XX w. Na wybranych przykładach wyrobów fabryki Antoniego Wieczorka, *Zeszyty naukowe*, Białystok: Fundacja Uniwersytetu w Białymstoku universitas Bialostocensis, 2009, t. 2, s. 21–43.
- Tolkačevski Kšištof, *Epigrafinio įrašo kultūra ir komunikacija: XIX a. Vilniaus memorialinių įrašų pagrindu*, daktaro disertacija, Vilnius, 2016.
- Tolkačevski Kšištof, Rusiški epigrafiniai memorialiniai XIX amžiaus įrašai Vilniaus katalikiškose kapinėse, *Книготыра*, t. 66, 2016, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 281–310.
- Авдеев Александр Григорьевич, *Памятники lapидарной эпитафии как источник по истории и культуре Московской Руси*, автореферат диссертации, Москва: ПСТГУ, 2019.
- Акимов Павел Александрович, *Русское надгробие XVIII – первой половины XIX века: идея жизни и смерти в пластическом воплощении и эпитафии*, автореферат диссертации, Москва, 2008.
- Алексей Гудков, «Мудры разумеетъ»: тайнопись в средневековых и в старообрядческих манускриптах (XI–начало XX в.). Prieiga internetu: https://ruvera.ru/articles/tajnoпис_v_staroobryadcheskih_manuskriptah.
- Ермонская В. В., Нетунахина Г. Д., Попова Т. Ф., *Русская мемориальная скульптура*, Москва: Искусство, 1978.
- Ковшарь Ирина Григорьевна, Семантика изображений на надгробных памятниках XIX века тульского некрополя, *Историко-археологические чтения*

- памяти Н. И. Троицкого. Материалы*, Тула, 1997. Prieiga internetu: <https://tiam-tula.ru/semantika-izobrazhenii-na-nadgrobnnykh/>.
- Компанец С. Е., *Надгробные памятники XVI–первой половины XIX вв. Практическое пособие по выявлению и научному описанию*, Москва: МГПО «Мосгорпечать», 1990.
- Савицкий Левъ, *Православное кладбище г. Вильно. Къ столетию кладбищенской церкви св. Евфросиніи 1838–1938 г.*, Вильно: Е. Котляревский, 1938.
- Шицгал Абрам Григорьевич, *Графическая основа русского гражданского шрифта*, Москва: Гизлегпром, 1947.
- Шицгал Абрам Григорьевич, *Русский гражданский шрифт, 1708–1958*, Москва: Государственное издательство «Искусство», 1959.
- Шлевис Герман, *Православные храмы Литвы: страницы истории*, Вильнюс: Свято-Духов монастырь, 2006.

Jurgita Kristina Pačkauskienė

Tombstones from the first half of the 19th Century in Vilnius St. Euphrosyne Orthodox Cemetery: Types and Décor

Summary

The paper is based on a field research carried out in the old cemeteries of Vilnius in 2020–2022. It discusses the shapes and decorations of typologically rare tombstones with unique décor from the first half of the 19th century located in Vilnius St. Euphrosyne Orthodox Cemetery. It continues the study of the tombstones of the above-mentioned cemetery started by Vilnius-born Polish scientist Edmund Małachowicz (b. Vilnius, 1925; d. Wrocław, 2015) and expands and corrects the conclusions of this researcher. The paper focuses on the types and décor of the tombstones made of granite boulders and cast iron in the first half of the 19th century and located in Vilnius St. Euphrosyne Orthodox Cemetery. The said tombstones are analysed in the context of the gravestones from other old cemeteries of Vilnius; the paper also uses field research materials from other old cemeteries in Lithuania, Latvia (Riga, Daugavpils, Liepaja, Rezekne) and Poland (Warsaw, Białystok, Supraśl) as a comparison.

It has been ascertained that the oldest tombstones made of cast iron in 1810s and 1820s (namely, the ornamented plaque and sarcophagus) still feature some Baroque trends of tombstone decoration in their décor but the epigraphs of the same tombstones are closer to the Classicist era in their content and form. Later (c. 1830s) cast iron tombstones of cippus type are the typical works of the Classicist era adorned with the sepulchral symbols of the Classical Antiquity such as downwards-pointing torches, clepsydras, urns, oil lamps and other symbols signifying death, eternity and the ephemerality of life. But the cippi of Vilnius cemeteries are distinguished by the fact that they also contain religious symbols such as texts of prayers or the reliefs of crosses or the All-Seeing Eye of God.

The main decorative element of the cut boulder-shaped headstones from the first half of the 19th century is multi-font (and sometimes multi-lingual) epigraphs that used to be gilded. Two words written in late Glagolitic alphabet on the epigraph of the gravestone of Vasily Kislov in Vilnius St. Euphrosyne Cemetery are a unique case among the tombstones of Vilnius and Lithuania. The said cemetery has two exceptional tombstones: granite boulders with sculptural figurative groups depicting family members weeping for their dead relatives. They are the only known outdoor

monuments with mourning scenes from the first half of the 19th century in the old cemeteries of Vilnius and of the whole Lithuania. The said decorative scene on them expressed the demonstration of feelings, i.e. mourning and respect to the deceased, that was characteristic of the Romantic era.

Keywords: Vilnius St. Euphrosyne Orthodox Cemetery, tombstone from the first half of the 19th century, font, iconography, décor